

Powiat Gniezno
Królewska Tradycja

Podróż w stylu retro Gnieźnieńską Koleją Wąskotorową

Powiat
Gniezno
Królestwa Tradycja

BISKUPIN

INOWROCLAW

MOGILNO

KRUSZWICA

STRZELNO

OSTRÓW
LEDNICKI

TRZEMESZNO

Gniezno

POZNAŃ

GIECZ

GRZYBOWO

- Europa
- Polska
- Wielkopolska
- powiat Gniezno

Czym jest kolej wąskotorowa?

Wąskotorówka – termin znany wielu ludziom, lecz czym ona tak naprawdę jest i czym różni się od zwykłej kolei? Aby zrozumieć różnice wystarczy jeden rzut oka. Jak sama nazwa wskazuje, kolej ta porusza się po wąskim torze. Kluczową rolę odgrywa tzw. rozstaw, czyli odległość pomiędzy szynami. Kolej normalnotorowa, czyli najpopularniejszy typ ma rozstaw 1435 mm. W kolejach wąskotorowych stosuje się inne odległości, np. 1000, 800, 600, 450 czy jak w Gnieźnie 750 mm. Wymusza to korzystanie z mniejszych rozmiarów lokomotyw i wagonów.

Co jednak uzasadniało budowę takich kolei? Normalne pociągi mają pewne ograniczenia dotyczące pokonywania zakrętów i wzniesień. Wybudowanie w trudnym terenie kolei normalnotorowej wymagałoby ogromnych nakładów finansowych. Małe pociągi mają większą „tolerancję terenową”, a ich budowa i utrzymanie nie wymaga tak wielkiego zaangażowania.

Ciekawostką kolei wąskotorowych był także tor patentowy, czyli gotowe odcinki toru układane tymczasowo do danego miejsca, np. do folwarku, by wywieźć zbiory. Ze względu na niskie koszty budowy, ich rozwój w XIX wieku obserwowany był w całej Europie, ale także w państwach kolonialnych. Ich przeznaczenie było różne i często się zmieniało. Były to koleje zakładowe,

górnictwe, przemysłowe, towarowe, pasażerskie i wielofunkcyjne. Kolej gnieźnieńska zalicza się do tych ostatnich, gdyż zaczęła jako wsparcie dla cukrowni, a gdy była stopniowo rozbudowywana, odnajdywano dla niej kolejne zastosowania. Ten rodzaj transportu, mimo nieco zabawkowego wyglądu, odgrywał bardzo ważną rolę, będąc często jedynym publicznym środkiem transportu w regionie, i przyczyniał się do rozwoju miejscowości leżących na jego szlaku.

Dziś regularny przewóz koleją wąskotorową został wyparty przez transport samochodowy, ale staje się coraz większą atrakcją turystyczną i częścią historycznego dziedzictwa technicznego.

Czy wiesz, że...

- *Istnieje również kolej szerokotorowa. Są to linie o rozstawie większym od 1435 mm, np. w byłym ZSRR, Hiszpanii, Portugalii czy Linia Hutnicza Szerokotorowa w Polsce.*

Px48 na wąskim szlaku.

Historia

XIX stulecie to wiek pary. Czynnikiem niezbędnym do dynamicznego rozwoju jakiegokolwiek miasta w Europie Zachodniej była kolej. Gniezno w tych czasach znajdowało się pod zaborem pruskim, którego władze przykładały szczególną wagę do rozwoju sieci „dróg żelaznych”. Pierwsze pociągi zawitały do Gniezna w 1872 roku, kiedy to otwarto linię normalnotorową z Poznania do Torunia i Bydgoszczy, a w 1875 roku do Oleśnicy.

Rozbudowywał się w tym czasie kompleks stacyjny i powstała parowozownia, która stała się monumentalnym zabytkiem techniki, a o której warto przeczytać więcej w folderze „Ciekawostki powiatu gnieźnieńskiego”.

Wąskotorówka przez wszystkie lata wписywała się w krajobraz powiatu.

Zamiast pociągiem można wybrać się w podróż drezyną z dawnych lat.

Stacja wąskotorówki znajduje się tuż obok ponad 100-letniej parowozowni.

Choć wiekowe, parowozy wciąż przewożą pasażerów.

Pojawienie się kolei zaowocowało rozwojem przemysłu i lokalnej przedsiębiorczości. W 1881 roku w majątku Balcerowo (dziś część Gniezna) powstała cukrownia. Dwa lata później przedsiębiorcy, chcąc podnieść zyski, zdecydowali się na stworzenie kolei przemysłowej o rozstawie 900 mm, łączącej zakład z bocznicą normalnotorową. Kolejną inwestycją była budowa 18-kilometrowej linii do wsi Odrowąż na południowy wschód od Gniezna, którą zwożono płody rolne do przerobu. W 1893 roku powiat witkowski zdecydował się na odkupienie linii kolejowej i przekazanie jej rok później do publicznego użytku. Zmiana właściciela wiązała się z modernizacją i rozwojem linii. Zmieniono prześwit torów na 600 mm, co miało kilka uzasadnień: Witkowo leżało blisko granicy z Imperium Rosyjskim i w razie konfliktu kolej mogła służyć do celów militarnych, a jej utrzymanie było trzykrotnie tańsze od kolei normalnotorowej.

➤ **Czy wiesz, że...**

W armii pruskiej istniały oddziały kolejowe nazywane Eisenbahn-pioniere, których zadaniem była szybka budowa kolei o rozstawie 600 mm. W ciągu doby mogły stworzyć linię o długości nawet 15 km.

Oficjalnie Witkowska Kolej Powiatowa zaczęła jeździć w roku 1896. Kolejne lata to budowa nowych odcinków torów, m.in. do Powidza, Anastazewa, a po stronie rosyjskiej do Gosławic, dzięki czemu stacja w Anastazewie stała się stacją graniczną. Zbudowano również połączenie z linią kolei wrzesińskiej.

W czasie I wojny światowej kolej odegrała ważną rolę w działaniach militarnych, a jej tory sięgały Konina. Po odzyskaniu niepodległości postępowaly prace remontowe. W 1927 roku, kiedy zlikwidowano powiat witkowski, kolej przeszła pod zarząd powiatu gnieźnieńskiego, długość wszystkich linii należących do Gnieźnieńskiej Kolei Powiatowej wynosiła 64,1 km. Stan ten utrzymał się do 1939 roku. W czasie II wojny światowej kolej nie ucierpiała zbyt mocno i szybko wznowiła swoje działanie, by w 1949 roku zostać włączoną do PKP i scaloną z koleją we Wrześni.

W 1957 roku po raz ostatni zmieniono rozstaw szyn na 750 mm. Początkowo koleją jeździło dużo ludzi, lecz wraz z sukcesywnym rozwojem transportu samochodowego liczba przewozów spadała. W 1976 roku zamknięto ruch we Wrześni. W latach osiemdziesiątych XX wieku ograniczano ilość kursów relacji Gniezno-Powidz ze względu na zmniejszającą się ilość podróżnych wybierających szybszy środek transportu – autobusy PKS. Pociągi osobowe na linii Gniezno-Anastazewo ostatecznie przestały kursować w 1987 roku. Reaktywacja ruchu osobowego odbyła się 3 lipca 1999 roku i do dziś każdego lata w weekendy uruchamiane są pociągi pasażerskie, cieszące się coraz większą popularnością.

W 2003 roku Gnieźnieńska Kolej Dojazdowa została przekazana przez PKP Starostwu Powiatowemu w Gnieźnie. Dziś stanowi ważną atrakcję turystyczną na mapie Wielkopolski, oferując przejazdy pociągami okolicznościowymi, jak i rejsowymi w okresie letnim.

Przebieg trasy kolejki wąskotorowej

- powiat Gniezno
- przebieg trasy
- główne przystanki

Przebieg trasy

Zachowanym odcinkiem Gnieźnieńskiej Kolei Wąskotorowej jest linia Gniezno Wąskotorowe-Anastazewo. Dzięki przepięknym widokom i liczным zabytkom podróż retro wąskotorówką możemy odbyć na kilka sposobów:

Do lasu

Zaraz za granicę miasta Gniezna pociągi przejeżdżają przez Las Miejski – miejsce dla grzybiarzy, amatorów spacerów i czystego powietrza, jak również obserwatorów typowej fauny leśnej. Mitośników wyglądania przez okna wagonów warto ostrzec, że tu pociąg wchodzi do lasu, ale i las do pociągu, a gałęzie objajające się o szyby wystraszyły niejednego podróżnego.

Na wieś

Poza lasem podróżnym ukazują się przepiękne widoki pól i dróg wzdłuż szpaleru drzew. Ten typowo wielkopolski krajobraz jest szczególnie urokliwy latem, gdy kolory wszystkich upraw są najbardziej intensywne. Warto również zwrócić uwagę na mijane przystanki i stacje, gdyż prawie cała zabudowa zachowała nienaruszony kształt.

Do miasta

Dalej na trasie przejazdu leży Witkowo, dawna siedziba powiatu – właściciela wąskotorówki.

Trasa kolejki wiedzie przez malownicze zakątki powiatu.

Warto zwrócić uwagę na pozostały przy torach budynek stacyjny i rampę rozładunkową. W mieście warto zobaczyć kościół św. Mikołaja.

Nad jezioro

Kolejnym ważnym przystankiem jest wieś Powidz położona nad Jeziorem Powidzkim. Jest to idealne miejsce dla plażowiczów, żeglarzy i windsurferów.

> **Czy wiesz, że...**

Powidz uzyskał prawa lokacyjne 10 lat wcześniej niż Poznań, czyli w 1243 roku z rąk Bolesława Pobożnego.

Na plażę

Trasa kolejki, biegnąc wzdłuż brzegu jeziora, dociera na plażę w Przybrodzinie, gdzie wczasowicze są niejednokrotnie zaskakiwani przyjazdem pociągu. Tu można cieszyć się urokami Jeziora Powidzkiego, leżącego na terenie Powidzkiego Parku Krajobrazowego. Ściąga tu wielu mitośników przyrody, szczególnie ornitologów, gdyż w okolicy zaobserwować można aż 127 gatunków ptaków.

Za granicę

Ostatni przystanek wąskotorówki znajduje się w Anastazewie. Przed I wojną światową przebiegała tu granica prusko-rosyjska. We wsi zachowały się zabudowania z tamtych czasów. Dzisiaj pociągi tutaj zavrcają, lecz kiedyś było inaczej.

> **Czy wiesz, że...**

Gdyby istniały wszystkie tory połączone z gnieźnieńską wąskotorówką, to można by dojechać do Wrześni, Pyzdr, Konina, a nawet przez Anastazewo pod Toruń, Włocławek i Łódź.

Px48

Na torach Gnieźnieńskiej Kolei Wąskotorowej jeżdżą dwa parowozy typu Px48 o numerach 1785 i 1919. Konstrukcja tych polskich lokomotyw budowanych po wojnie była wzorowana na Px29 z lat dwudziestych XX wieku. Wyprodukowano 101 maszyn tego typu, ale tylko kilkanaście jest czynnych do dnia dzisiejszego. Parowóz tego typu potrafił rozwinąć prędkość do 45 km/h. Do lokomotywy dotychczas jest tender, czyli węglarka, do której mieściły się 4 t węgla i 6 m³ wody, co pozwalało pokonać około 60-70 km drogi bez dodatkowego załadunku i tankowania.

Px48.

Stanowisko maszynisty wąskotorowego niewiele różni się od tego z maszyn normalnotorowych.

Lxd2

Jest to 4-osiowa lokomotywa spalinowa produkcji rumuńskiej. W Gnieźnie stacjonują cztery maszyny tego typu o numerach: 313, 343, 344, 369. Napędzane są silnikiem wysokoprężnym i były jednymi z najmocniejszych maszyn wąskotorowych w Polsce. Ich prędkość konstrukcyjna to 36 km/h, a zapas paliwa to 1500 l. Był to jeden z popularniejszych typów lokomotyw, dzięki czemu zachowało się sporo egzemplarzy.

► Czy wiesz, że...

Lokomotywa Lxd2 ma zbliżoną moc do Astona Martina DB9, którym jeździł James Bond.

Lxd2 gotowa do odjazdu.

Z tej samej fabryki co lokomotywa wyjechały wagony osobowe drugiej klasy.

Lxd2 najczęściej obsługuje pociągi planowe.

Regulamin...

pół żartem, pół serio

Obowiązki podróżnego

1. Zabrania się zbierania grzybów podczas jazdy pociągiem.
2. W czasie jazdy wyskakiwanie z pierwszego i wskakiwanie do ostatniego wagonu jest surowo wzbronione.
3. Wyśmiewanie się z pieszych i rowerzystów nie jest wskazane (w końcu i tak nas wyprzedzą).
4. Zabrania się wznosić okrzyki w rodzaju „gaz do dechy”, gdyż denerwują maszynistów i mogą spowodować u niego czasową niezdolność do pracy.
5. Reklamacje dotyczące szybkości kolejki nie będą uwzględniane, albowiem jedzie ona wolno ze względu na dobro podróżnych, a nie dlatego, że szybciej nie może.
6. Podczas jazdy nad brzegiem jeziora, zabrania się łowienia ryb z okien wagonu – istnieje niebezpieczeństwo wciągnięcia kolejki do wody przez wyrośniętą rybę.
7. Kąpiel w jeziorze podczas jazdy wzbroniona.
8. W razie trudności przy wjeździe na wzniesienie podróżni z ostatniego wagonu zobowiązani są do popychania kolejki.
9. Wnoszenie do wagonów żółwi lub innych równie powolnych zwierząt traktowane będzie jako prowokacja.

Prawa podróżnego

1. Podróżny ma prawo głośno wyrażać zachwyt, będący wyrazem jego uwielbienia dla kolejki.
2. Należy podziwiać uroki mijanej okolicy i dzielić się uwagami z innymi współtowarzyszami podróży.
3. Podróżny powinien chwalić doskonałą obsługę i opiekę, jakiej nie szczędzą mu pracownicy kolejki.
4. Podróżny ma prawo czuć się wyróżniony, jadąc kolejką, podczas gdy inni pędzą na złamanie karku samochodami.
5. Podczas jazdy podróżny ma prawo śpiewać, deklamować wiersze oraz doskonale się bawić.
6. Podróżny ma prawo wiedzieć, że dzieci nie są dla nas utrapieniem.
7. Kupno pamiątek, pocztówek i innych atrybutów turysty jest niezaprzeczalnym prawem każdego podróżnego.
8. Podróżny ma prawo oczekiwać od obsługi pociągu uśmiechu i dobrego słowa.
9. Każdy podróżny ma prawo przynieść ze sobą gitarę, grzebień lub inny instrument muzyczny i przygrywać innym podróżnym podczas jazdy pociągiem.

Otwarte wagony pasażerskie doskonale nadają się na letnią wycieczkę nad jezioro.

Mimo upływu lat, w Gnieźnie wciąż można poczuć ducha dawnej kolei.

INFO

INFORMACJA TURYSTYCZNA

Biurowo Przewodników Katedralnych w Bazylice Prymasowskiej w Gnieźnie

ul. Kanclerza Jana Łaskiego 11, 62-200 Gniezno
(biuro w kruchcie północnej katedry)
M: +48 602 708 231, T/F: 61 424 13 89

Powiatowe Centrum Informacji Turystycznej Organizacja Turystyczna Szlak Piastowski

ul. Rynek 14, 62-200 Gniezno
T/F: 61 428 41 00
www.szlakpiastowski.com.pl

Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze (PTTK) Oddział „Ziemie Gnieźnieńskiej”

ul. Kanclerza Jana Łaskiego 10, 62-200 Gniezno
T/F: 61 426 36 60

MUZEA

Muzeum Archidiecezji Gnieźnieńskiej

ul. Kolegiaty 2, 62-200 Gniezno
T: 61 426 37 78
www.archidiecezja.pl

Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy

Dzieskanowice 32, 62-261 Lednogóra
T: 61 427 50 10, F: 61 427 50 20
www.lednicamuzeum.pl

Muzeum Początków Państwa Polskiego

ul. Kostrzewskiego 1, 62-200 Gniezno
T: 61 426 46 41, T/F: 61 426 48 41
www.mppp.pl

ORGANIZATORZY OFERTY KOLEJOWEJ

Gnieźnieńska Kolej Wąskotorowa

ul. Wrzesińska 2, 62-200 Gniezno
T/F: 61 426 11 30, M: +48 692 459 890
www.gkw-gniezno.pl

Parowozownia Gniezno

ul. Składowa 1, 62-200 Gniezno
www.dnipary.pl
Kontakt ws. zwiedzania obiektu:
kmodrzejewski@interia.eu

Turystyka Kolejowa TurKol.pl

Instytut Rozwoju i Promocji Kolei
ul. Herbowa 1/1, 60-685 Poznań
T: 61 662 73 83
www.TurKol.pl

WYDAWCA

Starostwo Powiatowe w Gnieźnie

Wydział Promocji i Rozwoju
ul. Jana Pawła II 9/10, 62-200 Gniezno
T: 61 426 17 68, F: 61 426 17 68
E: promocja@powiat-gniezno.pl

Partner projektu

Tekst: Krzysztof Modrzejewski

Na podstawie:

- Marek Torzewski, „Gnieźnieńska i Wrzesińska Koleje Wąskotorowe”, Warszawa 2006
- Miron Urbaniak, „Zabytkowa stacja kolejowa Gniezno”, Łódź 2010

Zdjęcia: archiwum Starostwa Powiatowego w Gnieźnie, Magdalena Szuta, Piotr Ziółkowski, Dominik Żyro

Projekt graficzny serii: Jarosław Gryguc

Skład: Wydawnictwo Tekst Sp. z o.o.

Powiat Gniezno

Królewska Tradycja

**PROGRAM
REGIONALNY**

NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

WOJEWÓDZTWO
WIELKOPOLSKIE

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

Folder współfinansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Wielkopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007-2013, działanie 6.1 Turystyka, schemat II.
Zadanie zostało zrealizowane w ramach projektu pn. „Tu powstała Polska – promocja kulturowego produktu turystycznego Powiatu Gnieźnieńskiego, wizerunkowego produktu Wielkopolski”.

www.powiat-gniezno.pl
www.tupowstalapolska.pl

ISBN 978-83-935068-0-4